

ВІДГУК

офіційного опонента Зайченка Івана Васильовича на дисертаційне дослідження Орел Ольги Володимирівни “Проблеми шкільної математичної освіти у спадщині І.Ф.Тесленка (1908 – 1994)”, подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

Дисертаційне дослідження Ольги Володимирівни Орел присвячене розкриттю науково-педагогічної діяльності і внеску відомого українського вченого, педагога, методиста, громадського діяча радянської доби, автора новаторських програм, підручників, навчальних посібників з математики Івана Федоровича Тесленка (1908 – 1994) у розвиток шкільної математичної освіти в Україні 60-х – 90-х рр. ХХ ст.

Актуальність теми рецензованого дисертаційного дослідження зумовлена низкою чинників: по-перше, вивчення спадщини педагогів минулого пов'язане з прагненням учених у минулому віднайти витoki провідних наукових ідей сучасності, адже сьогодні історико-педагогічні дослідження, зокрема дослідження персоналій, набувають статусу інноваційних і відіграють дедалі вагомішу роль у процесі реформування сучасної системи освіти, бо, як відзначала академік О.В.Сухомлинська “педагогічна персоналія – це більш, ніж наукова чи творча біографія, це швидше персоніфікований процес утворення цінностей, культури в рамках гуманітарної традиції, її певна конкретизована модель,... тобто духовна біографія є матеріалізацією історії думки й духу, дає матеріал для реконструкції, зіставлення й висновків історико-педагогічного характеру”; по-друге, потребою розкриття реальної картини розвитку української педагогічної думки як цілісного багатогранного явища, відтворення української національної педагогіки, яка впродовж кількох століть розглядалася в загальноросійському контексті, та визначення ролі й місця окремих визначних діячів України у становленні національної системи освіти; по-третє, з наукової точки зору історія розвитку освіти, школи, педагогічної науки і педагогічної думки радянської доби сучасними українськими науковцями має бути особливо ретельно вивчена, осмислена і досліджена на основі сучасних дослідницьких принципів і методів з огляду на ті соціально-економічні, політичні, культурно-національні завдання й виклики, які постають нині перед молодістю Українською державою.

Тема дослідження є складовою наукових досліджень Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя “Історія народної освіти і педагогічної думки в Україні (XIX – ХХ століття)”, затверджена Вченою радою цього університету і погоджена бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень педагогічних і психологічних наук в Україні.

З огляду на вищевідзначене, а також через відсутність цілісного історико-педагогічного дослідження про зміст, сутність і значущість внеску

І.Ф.Тесленка у розвиток шкільної математичної освіти в Україні 60-х – 90-х рр. ХХ ст., актуальність і своєчасність рецензованого дослідження не викликає сумніву.

Проте бажано було б:

– по-перше, ув'язати необхідність аналізу науково-педагогічної діяльності і спадщини І.Ф. Тесленка з вимогами сучасних державних документів про освіту й школу в Україні, зокрема “Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді” (2015), в якій відзначено роль і місце вивчення математики й інформатики в загальноосвітніх навчальних закладах для здійснення національно-патріотичного виховання серед школярів та учнівської молоді;

– по-друге, чітко сформулювати низку суперечностей, які обумовлювали необхідність проведення дослідження, і сформулювати загальну методику дослідження.

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Дисертанткою:

1) цілісно розкрито внесок І.Ф.Тесленка у розвиток шкільної математичної освіти в Україні 60-х – 90-х рр. ХХ ст.; здійснено періодизацію його науково-педагогічної діяльності (виділено періоди: 1927 – 1958 рр., 1958 – 1994 рр.);

2) достатньою мірою проаналізовано науково-педагогічну спадщину, науково-методичну, громадсько-просвітницьку, дослідницьку, управлінську, організаторсько-наставницьку діяльність;

3) розкрито погляди І.Ф.Тесленка на мету, завдання, зміст, принципи, форми й методи організації та реформування шкільної математичної освіти, зокрема геометрії, в Україні 60-х – 90-х рр. ХХ ст.;

4) науково обґрунтовано внесок І.Ф.Тесленка у модернізацію й реформування шкільного курсу геометрії, а також запровадження програмованого навчання та основ інформатики в шкільну практику в Україні 60-х – 90-х рр. ХХ ст.;

5) в науковий обіг введено 7 назв архівних матеріалів.

3. Нові факти, одержані здобувачем

У дисертаційному дослідженні О.В. Орел:

Більшість наведених у дисертації фактів є новими, оскільки вони вперше систематизовані, узагальнені й представлені широкому загалові науковців, освітян для ознайомлення й вивчення; стосуються раніше мало досліджуваної теми і представлені на основі аналізу архівних матеріалів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ф. 166); архіву Національної академії педагогічних наук України; архіву Педагогічного музею в м. Києві; приватного архіву І.Ф.Тесленка; опублікованих праць (188) І.Ф.Тесленка; монографій, підручників і навчальних посібників, матеріалів періодичної української і російської педагогічної преси 50-х – 90-х рр. ХХ століття, та інших джерел.

уточнено окремі факти з життя, науково-педагогічної та просвітницької діяльності І.Ф.Тесленка.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Новизна і вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом науково-педагогічних творів, архівних матеріалів і матеріалів української й російської педагогічної періодики 50 – 90-х рр. ХХ ст., і в цілому не викликають сумніву. Вони достатньою мірою апробовані та опубліковані у фахових виданнях. Найбільш суттєві наукові результати, одержані здобувачем, викладено в загальних висновках та висвітлено в опублікованих працях.

У дослідженні враховано вимоги загальнонаукових підходів: системного, логічно-історичного, діяльнісного, синергетичного, культурологічного, особистісно-зорієнтованого, наративного, які в сукупності забезпечили необхідну якість рецензованого дослідження.

Положення, які сформульовано в дисертації, достатньо обґрунтовані.

Зміст дисертації, її висновки й рекомендації ґрунтуються на принципах об'єктивності й науковості, системності, єдності логічного й історичного, національного й загальнолюдського, теорії та практики, критичного підходу до оцінки педагогічних процесів, подій, явищ, фактів, творчого використання кращого педагогічного досвіду минулого, а також на використанні загальнонаукових та низки специфічних методів історико-педагогічного дослідження (історико-генетичний, персоналістично-біографічний, хронологічно-системний та ін.).

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження О.В.Орел достатньо обґрунтовані й достовірні.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Дисертаційна робота О.В.Орел містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, яке полягало в науково-теоретичному розкритті життєдіяльності, творчості, світогляду, поглядів І.Ф.Тесленка на роль математики, зокрема геометрії у формуванні всебічно й гармонійно розвиненої особистості, а також на шляхи модернізацій й реформування шкільного курсу геометрії та основ інформатики. В дисертації відзначені також можливості використання результатів дисертаційного дослідження, для подальших історико-педагогічних наукових досліджень; для удосконалення дидактики і методики навчання математики й основ інформатики в сучасній українській національній школі.

Основні положення й результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Херсонського державного університету (довідка 01-28/2063 від 12.10.2015), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка про впровадження № 2577/01 від 05.10.2015 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(довідка №5 від 03.03.2016), Ніжинського аграрного коледжу відокремленого підрозділу НУБІП України (акт від 19.01.2016).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

– на законодавчому рівні – удосконалення нормативно-правової бази, спрямованої на покращання теоретичної і практичної підготовки учителів математики й інформатики при визначенні нової Концепції Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти;

– на організаційно-методичному рівні – розробка та вдосконалення програм підготовки майбутніх учителів математики й інформатики; використання науковцями у галузі методики навчання математики та історії педагогіки;

– на практичному рівні – використання в педагогічному процесі науково-педагогічними й педагогічними працівниками та студентами вищих педагогічних та інших навчальних закладах України, в яких вивчається математика; при підготовці підручників і навчально-методичних посібників з історії педагогіки, історії математики, методики математики.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, 20 додатків, що відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567,

Дисертаційне дослідження системно організоване: окреслено його об’єкт, предмет і мету, сформульовано дослідницькі завдання, забезпечено відповідність висновків, які логічно випливають із змісту основного тексту дисертації.

У першому розділі – “Наукова біографія І.Ф.Тесленка на тлі розвитку шкільної математичної освіти” – розкрито становлення І.Тесленка як науковця-дослідника та подано загальну характеристику його науково-педагогічної діяльності у 1958 – 1994 рр.

У другому розділі – “Питання шкільної геометричної освіти у творчій спадщині І. Тесленка” – розкрито внесок ученого в модернізацію шкільної математичної освіти, передусім геометрії, в Україні у 60-х – 80-х рр. ХХ ст.

У третьому розділі – “Напрацювання І. Тесленка у галузі запровадження програмованого навчання математики та основ інформатики в шкільну практику” – розкрито внесок І. Тесленка у запровадження програмованого навчання з математики та основ інформатики в шкільну практику в Україні у 60-х рр. ХХ ст.).

Дисертаційна робота О.В. Орел за своїм змістом і формою є завершеним дисертаційним дослідженням.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення й зауваження до змісту роботи, а також висловимо окремі побажання:

1. На наш погляд, в дисертації варто було б подати періодизацію не науково-педагогічної діяльності, а життєдіяльності, творчості й світогляду І.Ф.Тесленка від дня його народження й до смерті, оскільки в дисертації достатньою мірою висвітлені ці аспекти. За таких умов нижня хронологічна межа дисертації була б визначена чітко й однозначно.

2. В дисертації варто було б чітко й конкретно визначити й акцентувати увагу на таких основних напрямках науково-педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності І.Ф.Тесленка, як дослідницький, управлінський, організаторсько-наставницький, культурно-просвітницький, які достатньою мірою простежуються в дисертації. Однак, в дисертації вони чітко не визначені, не систематизовані й не узагальнені.

3. Не можна не погодитися з думкою дисертантки про те, що “Іван Федорович, як і всі методисти в СРСР, працювали відповідно до державно-нормативних документів, які визначали освітню політику” (с. 36). При цьому не уточнюється, що це за “державно-нормативні документи”. Однак, на наш погляд, навряд чи варто було в дисертації стільки уваги приділяти опису змісту різноманітних постанов ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР та Ради Міністрів УРСР.

4. В авторефераті на стор. 6 і стор. 16 – 17 має місце неузгодженість. Так, на с. 6 відзначено, що у зарубіжних виданнях опубліковано дві публікації, а в списку опублікованих праць за темою дисертації (с. 16 – 17) публікації в зарубіжних виданнях відзначено три: джерело під № 5, м. Будапешт (Угорщина), № 9, м. Іваново (Росія), № 16, м. Вранья (Сербія).

5. В дисертації й авторефераті варто було б чітко визначити рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації на законодавчому, організаційно-методичному і практичному рівнях.

Однак, висловлені зауваження й побажання суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

9. Повнота викладання результатів в опублікованих працях

Основний зміст і результати дисертаційного дослідження висвітлено у 20 одноосібних наукових і науково-методичних статтях, зокрема в 7 статтях у наукових фахових виданнях, 9 – у збірниках матеріалів наукових конференцій, 3 – у зарубіжних виданнях, 1 – довідково-бібліографічному виданні

Наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладені у друкованих працях.

Результати дисертаційного дослідження О.В.Орел апробовані на 13 науково-практичних конференціях (10 міжнародних, 3 Всеукраїнських), обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

10. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Структурна побудова, зміст, результати роботи, основні висновки, що викладені в авторефераті, відповідають і сповна відображають основні положення дисертації.

11. Висновок

Дисертаційна робота Орел Ольги Володимирівни є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення. Автором здійснено комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання, яке полягало в науково-теоретичному узагальненні науково-педагогічної діяльності І.Ф.Тесленка (1908–1994 рр.), розкритті сутності його поглядів на проблеми розвитку шкільної математичної освіти, та визначенні внеску педагога у розвиток шкільної геометрії і запровадження програмованого навчання математики та основ інформатики в шкільну практику в Україні у 60-х – 90-х рр. ХХ ст., а також визначення перспективи можливого творчого використання наукового доробку І.Тесленка в сучасній педагогічній науці і практиці.

Дисертаційна робота “Проблеми шкільної математичної освіти у спадщині І.Ф.Тесленка (1908 – 1994)” відповідає паспорту обраної спеціальності та “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а його автор – Ольга Володимирівна Орел – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

І.В.Зайченко

16 вересня 2016 року

